

Geschiedenis van de middeleeuwen

Prof. dr. Jeroen Deploige
Vakgroep Geschiedenis

2019-2020

Handboek:
NL p. 27-64
EN p. 15-43

De ondergang van het West-Romeinse Rijk en herschikking van West-Europa

"Gent als getuige"

Sint-Machariuswijk. De belangrijkste archeologische vindplaats voor het Romeinse Gent is de plek aan de samenvloeiing van Leie en Schelde, Ganda genoemd. Men vond hier voornamelijk nederzettingssporen uit de 2de-3de eeuw, maar een aantal vondsten stammen uit de laat-Romeinse tijd en getuigen zo van een overbrugging tussen de Romeinse tijd en de vroege middeleeuwen.

Ook in Sint-Denijs-Westrem is Romeinse aanwezigheid veelvuldig geattesteerd, zelfs nog in recente archeologische campagnes. In 1787 werd daar overigens al, nabij de landweg tussen Ganda en Kortrijk, een muntschat gevonden bestaande uit twintig munten daterend van het midden van de vierde eeuw tot aan keizer Constantinus II (407-411). De schat zou volgens een wilde hypothese van oudheidkundigen mogelijk te associëren zijn met de invallen van 406-407.

Rechts midden: Intaglio (ware grootte 13/8 mm) gevonden in de Machariuswijk.
Rechts onder: beschrijving uit 1808 van de ontdekte muntschat door M.J. De Bast in diens *Recueil d'antiquités romaines et gauloises, trouvées dans la Flandre proprement dite* (zie <http://books.google.be/books?id=eFk-AAAAcAA>).

Uit de Recueil van M.J. de Bast van 1808

- I. Inleiding: breuk of continuïteit?
 - Late Antiquity-studies
 - Breuk:
 - Ingrijpende staatkundige veranderingen
 - Migratiebewegingen
 - Omvorming van samenlevingspatroon
 - Continuïteit:
 - Religieuze geschiedenis

Map 1.1: The Roman Empire in the Third Century

- II. De nadagen van het Romeinse keizerrijk
 - Ommekeer na crisis van 3de eeuw met o.m. Diocletianus (284-305) en Constantijn (306-337)
 - Vrede, veiligheid, rechtszekerheid, rechtspraak, welvaart...
 - Tijdelijke introductie Tetrarchie en versterking keizerschap
 - Organisatie: prefecturen, diocesen, provincies, *civitates*
 - Grondige belastinghervorming
 - Staatsgodsdienst
 - Bureaucratie gebaseerd op omvangrijke senatorenstand (tot ca. 2000 in 378)

Goudmunt (*aureus*) ingevoerd onder Diocletianus
(geslagen in 286)

Curiales van een
Romeinse stad
(Stuttgart,
Württembergisches
Landesmuseum).

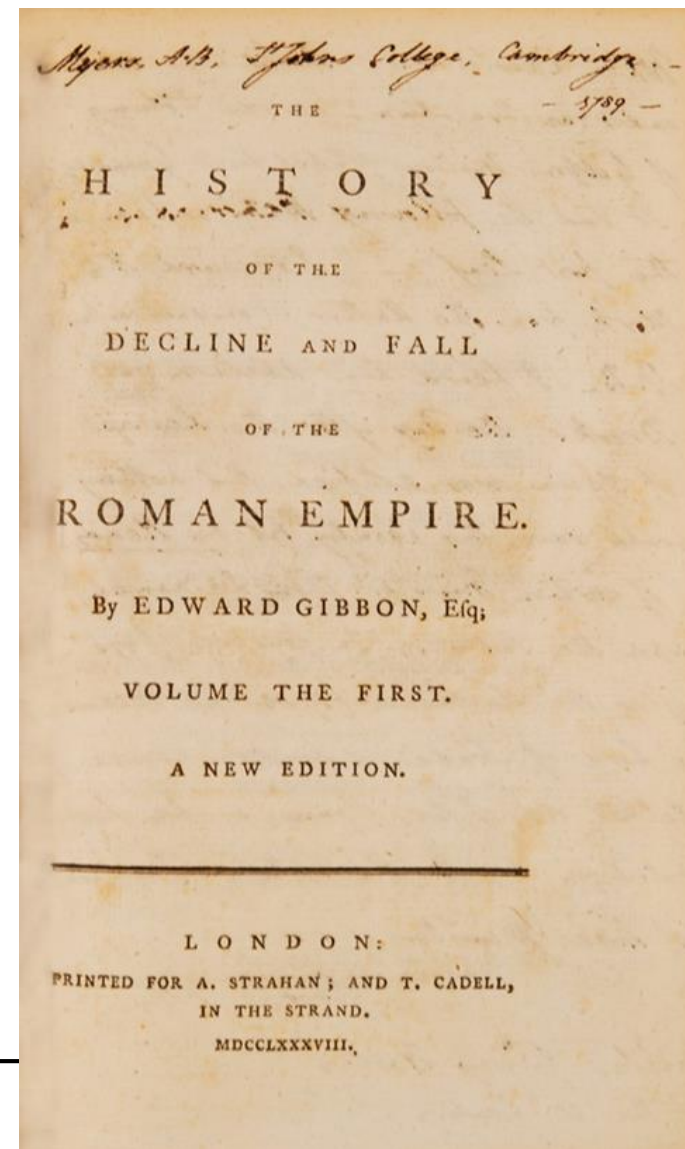
– Belang van lokaal bestuur

- Stedelijke centra in *civitates*: *curia*
- Inning staatsbelasting, rechtspraak, publieke infrastructuur
- *Curiales* onderhouden publiek leven
- Steden als handels- en productiecentra
- Achteruitgang rol *curia* vanaf 5de eeuw
 - Opkomst christendom (tegen heidense luxe)
 - Verminderde aantrekkelijkheid van functie van *curiales*
 - Belang nieuwe bestuurlijke ambtenaren (*defensor*, *comes*,...), vaak i.s.m. bisschoppen

– Leger en grensverdediging

- Eind 3de eeuw: gelimiteerde grenstroepen en mobiele legers in garnizoensteden landinwaarts
- Menselijke bufferzones via gecontroleerde immigratie
- Vanaf 4de eeuw: *foedera en* huurlingendiensten, barbarisering van de legertop

- III. 'Volksverhuizingen' en 'barbaren'

- Terminologische problemen
 - 'Volksverhuizing', 'Völkerwanderung'
 - Barbaren? – cfr. 'allochtonen'-discussie (Stad Gent; krant De Morgen...)
- 'Barbaarse' gemeenschappen
 - *Populi – gentes*. Kijk van binnenuit?
 - Volkeren? Etnogenese? Stammen?
 - Chiefdoms (Gefolgschaften) in het noorden
 - Koningschappen in het oosten

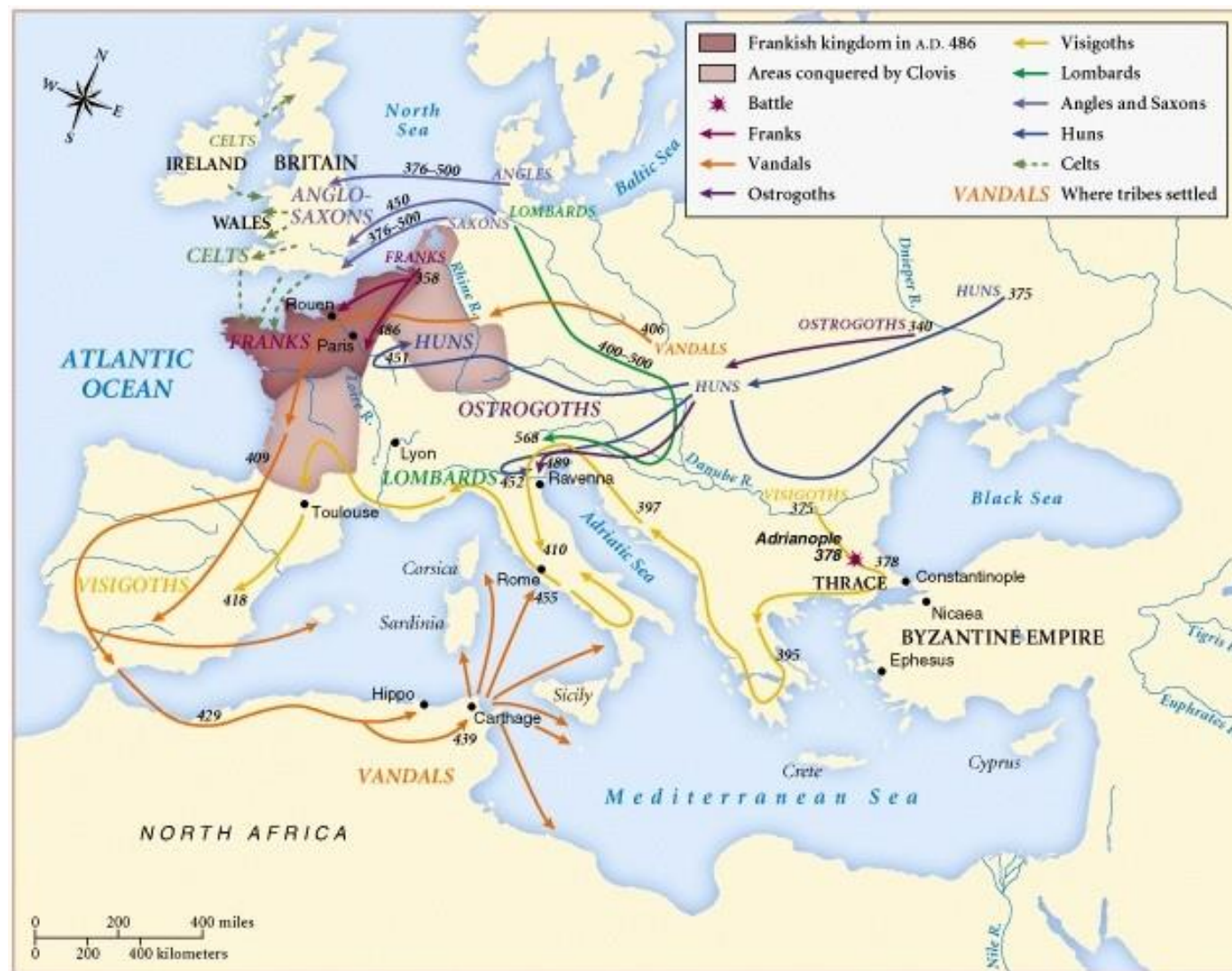

- ‘Barbaren’ van het noorden
 - Sedentair-agrarisch
 - Kelten, Germanen, Slaven
 - Taalrelicten? Culturen?
- ‘Barbaren’ van het oosten
 - Gebied tussen Donaudelta en Altaj-gebergte
 - Van Indo-Europese steppenomaden naar Turks-Mongoolse volkeren (Hunnen, Mongolen,..)
 - Pastorale en plunder-economieën

- Soorten immigratie:
 - Invallen van confederaties
 - Infiltratie door boeren-kolonisten
- Pullfactoren
 - Barbarisering van de Romeinse legers
 - Aantrekkingskracht van Romeinse rijkdommen
- Pushfactoren
 - Sociaal-politieke situatie door Romeinse verdeel-en-heerspolitiek
 - Interne dynamiek van Germaanse confederaties

- IV. Instorting van de Romeinse orde in het Westen
 - (Visi)-Goten
 - Dreiging van de Hunnen als factor?
 - Eind 4de eeuw *foederati* in Balkan
 - 410: Alarik plundert Rome (cf. Augustinus, *De civitate Dei*)
 - Visigoten in Aquitanië en Iberisch schiereiland
 - Eind 5de eeuw: confrontatie met Franken
 - 711: Arabische overrompeling

Oudste portret van
Augustinus, 6de eeuw.
Fresco, Lateranen, Rome.

- Vandalen, Sueben, Alanen
 - 406: confederatie over dichtgevroren Rijn
 - Onderlinge strijd op Iberisch schiereiland
 - 429: Vandalen naar Noord-Afrika
 - 533: Oost-Romeinse campagne tegen Vandalen
- Burgundiones
 - Eerste kwart 5de eeuw: Midden-Rijngebied
 - Confrontatie met Hunnen (*Nibelungenlied*, 1200)
 - Dominantie in Midden-Rhônegebied tot 534

- V. Latere migraties

- Franken en Alemannen

- *Foederati* : geleidelijke boerenkolonisatie
- Salische Franken: gebied rond Doornik (en Noord-Frankrijk)
- Alemannen: Boven-Rijn, Noord-Zwitserland, Oostenrijk
- Frankisch succesverhaal onder Clovis (481-511)

Doopsel van Clovis te Reims.
Detail van ivoren plaquette,
9de eeuw.
Musée de Picardie, Amiens.

– Angelen en Saksen

- Sinds begin 5de eeuw uit Zuid-Scandinavië en Noord-Duitsland naar Groot-Brittannië
- Vermenging met Romano-Britten
- Koninkrijkes (o.m. Mercia in Midlands)

– Hunnen

- Midden 5de eeuw onder gezag van khan Attila
- Aanvankelijk uit op tribuutbetalingen uit Constantinopel en occasioneel diensten als *foederati* voor het West-Romeinse hof
- Midden 5de eeuw zware strijd in de buurt van Châlons-sur-Marne, kort na dood Attila kwijnen Hunnen weg

– Ostrogoten en Langobarden

- Ostrogoot Theoderik (493-526) als Oost-Romeinse pion in Italië
- 535-552: Gotische oorlogen tegen keizer Justinianus
- 2de helft 6de eeuw: Langobarden in Noord-Italië (tot Frankische overrompeling in 774)
- Miskende Langobardische cultuur

– Slavische invallen

- Ca 570: verwaarloosde gebieden Beneden-Donau, Balkan, Griekenland
- Bekering door Byzantijnen

Ostrogotische juwelen in een mengeling van Byzantijnse en Germaanse stijl (5de eeuw).
New York, Pierpont Morgan Library.

Map 1.3: The Former Western Empire, c. 500

- VI. Organisatie van de barbaarse vestiging
 - Minderheden
 - *Comitatus* / Gefolgschaft
 - Koninkrijkes naar Romeins voorbeeld
 - Religieuze machtslegitimatie
 - Opvolgingsprincipes: erfelijk / electie
 - Segregatie?
 - Recht, huwelijk, godsdienst, taal
 - Protonatievorming

- VII. Teloorgang?

- Politiek

- Keizerschap?
 - Uitgestrektheid en infrastructuur
 - Rationele staatkundige eenheidsvisie
 - Vanaf uitbouw Romeins imperium: Res publica als eigenaar van het rijk

Jean-Bédel Bokassa (1921–1996)

- Materiële cultuur
- Bevolkingsdaling
 - 6de-eeuwse pest
 - Stadsvlucht
- Daling verbouwd areaal
 - Nieuwe dominantie van grootgrondbezit
 - Domeinen met immuniteiten

Restanten van de verdwenen Romeinse stad Verulamium, nabij St. Albans, Herefordshire (UK).

Map 1.5: Europe and the Eastern Roman Empire, c.600